

ANDRZEJ ROSNER¹

Szanowni Państwo!

Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN formalnie powstał przed 40 laty, w 1971 roku. Jego korzenie kształtowały się jednak wcześniej, koncepcja utworzenia interdyscyplinarnego instytutu zajmującego się kompleksowo problemami rozwoju wsi i rolnictwa wykluwała się w środowisku naukowym skupionym w Komitecie Badań Rejonów Uprzemysławianych, a następnie w nowo powstałym Zakładzie Badań Rejonów Uprzemysławianych. Źródła Instytutu są więc o prawie 9 lat starsze niż jego formalna historia, którą rozpoczyna decyzja powołująca placówkę.

Główny problem, który podejmował Instytut w całym okresie swojego istnienia, to wytyczenie możliwych ścieżek rozwoju wsi jako przyjaznego mieszkańcom środowiska społeczno-gospodarczego i kulturowego, a więc takiego, które pozwalałoby zachować wartościowe elementy tradycyjnych struktur i funkcji, a jednocześnie pozwalałoby na realizację aspiracji mieszkańców wsi. Ważnym elementem tego środowiska byłyby również gospodarka ukształtowana w taki sposób, aby dostarczała mieszkańcom wsi godziwych źródeł utrzymania. Tak zdefiniowana problematyka badań nie jest banalna, zwłaszcza jeśli weźmiemy pod uwagę zmniejszające się zapotrzebowanie rolnictwa na pracę, ogromne międzypokoleniowe różnice struktur wykształcenia i związane z tym oczekiwania młodzieży wiejskiej, specyfikę demograficznej sytuacji z na przemian występującymi wyższymi i niższymi demograficznymi oraz wcześniejszymi zawirowaniami polityki rolnej, a zwłaszcza próbami kolektywizacji rolnictwa. Próby te doprowadziły do głębokiej nieufności rolników wobec wszelkich działań polityki rolnej, niezależnie od tego, czy były one dla tej grupy korzystne czy niekorzystne.

Spśród pomysłów profesora Dyzmy Gałaja, organizatora Instytutu i pierwszego jego dyrektora, na sposób jego działania kilka okazało się tak trafnych, że utrzymało się do dziś. Wprowadzono comiesięczne seminaria Instytutu, przekształcające się w szczególne spotkania, na których odbywały się otwarte, pozbawione ideologicznego gorsetu dyskusje na tematy wiejskie. Często przedmiotem referatów i debat były kwestie zasadnicze, wiążące się z kierunkiem

¹ Prof. dr hab. Andrzej Rosner, Dyrektor Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.

zmian zachodzących na wsi, z kondycją polskiej wsi i polityką wobec niej. Pojmowano między innymi takie kwestie, jak: efektywność ekonomiczna sektora państwowego, społecznego i prywatnego w rolnictwie, rola dwuzawodowości w przewycięzaniu problemów rozdrobnienia agrarnego i bezrobocia ukrytego w gospodarstwach rodzinnych, dostępność usług publicznych dla mieszkańców wsi, w tym zwłaszcza usług edukacyjnych, medycznych i zapewniających źródła utrzymania na starość. Zajmowano się wpływem treści programowych systemu oświaty na kształtowanie postaw młodzieży wiejskiej itp. Seminaria te cieszyły się dużym zainteresowaniem, przyjeżdżali na nie uczestnicy z całego kraju, gdyż były w tym czasie jedynym forum tego rodzaju nieskrępowanej dyskusji. W zasadzie seminaria odbywały się w Sali Okrągłego Stołu, jednak często zdarzało się, że okazywała się ona zbyt mała i część uczestników stała, ścigała krzesła z sąsiednich sal lub (jeśli to było możliwe) przenoszono się do znacznie większej tzw. Sali Lustrzanej. Seminaria odbywają się zresztą również obecnie, jednak ich znaczenie z konieczności zmalało. W obecnych warunkach nabrały one bardziej akademickiego charakteru, możliwość wypowiedzania się krytycznego wobec panującego porządku stało się normą, która nikogo dziś nie dziwi, a rolę miejsca spotkań osób z różnych ośrodków akademickich przejęły częściowo konferencje organizowane znacznie częściej niż w tamtych czasach.

Drugim pomysłem, który zrodził się w pierwszym okresie istnienia Instytutu, było wydawanie kwartalnika o charakterze naukowym, poświęconego problemom wiejskim pt. „Wieś i Rolnictwo”. Kwartalnik ten ma charakter interdyscyplinary, publikowane są w nim teksty dotyczące wsi i mieszczące się w szeroko rozumianym zakresie nauk społecznych i ekonomicznych. Poza kwartalnikiem Instytut jest od początku swojego istnienia wydawcą serii książkowej „Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa”. Zarówno kwartalnik, jak i seria książkowa ukazują się nieprzerwanie do dzisiaj, przy czym na rynku wydawniczym w dalszym ciągu praktycznie nie mają konkurencji. O ile istnieje bardzo wiele czasopism zajmujących się problemami rolnictwa (wydają je uczelnie rolnicze oraz instytuty resortowe), to problemy wsi traktowane z interdyscyplinarnej perspektywy, poza IRWiR PAN, rzadko są podejmowane.

Publikacje książkowe Instytutu od lat wskazywane są jako najważniejsze materiały wykorzystywane w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego. W wielu uczelniach rolniczych, ekonomicznych i socjologicznych wykorzystuje się je jako obowiązkową lekturę dla studentów. Ponadto wykorzystywane są przez różne instytucje, w tym centralne organy administracji państwowej. W szczególności do Instytutu dochodzą głosy o przydatności publikowanych wyników badań z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Ministerstwa Pracy i Spraw Socjalnych, Ministerstwa Edukacji, Komisji Sejmowych i Senackich oraz z Urzędów Marszałkowskich.

Pierwsza połowa lat dziewięćdziesiątych była okresem szczególnie trudnym dla Instytutu. Poza kłopotami finansowymi, które wówczas dotknęły bardzo wiele placówek badawczych, ujawnił się kryzys kadrowy spowodowany tym, że wielu pracowników przeszło do pracy w ciągle zmieniającej się administracji państwowej. Instytut utracił w stosunkowo krótkim czasie ważnych dla prowa-

dzonych prac naukowców. Odszedł wówczas do pracy w Sejmie prof. Mikołaj Kozakiewicz, marszałek sejmu kontraktowego, natomiast prof. Mirosław Pietrewicz został wicepremierem, szefem Komisji Planowania. Z kolei prof. Katarzyna Duczkowska-Małysz rozpoczęła pracę w Kancelarii Prezydenta, a wiele innych osób w Biurze Senatu, Urzędzie Ministra do spraw Warunków Życia na Wsi itp. W okresie tym Instytut stał się placówką o wyraźnie zarysowanej roli – eksperckim zapleczem podejmowanych decyzji z zakresu polityki społecznej i gospodarczej dotyczącej wsi. Obecnie Instytut, za sprawą swoich pracowników, bierze udział w pracach komitetów sterujących i monitorujących programy Unii Europejskiej, uczestniczy w wielu ciałach doradczych przy centralnych organach władzy, a także przygotowuje na ich użytek ekspertyzy i opinie. Poza tzw. działalnością statutową pracownicy Instytutu wykazują dużą aktywność w zakresie formułowania problemów badawczych i zdobywania środków na ich realizację. Dość powiedzieć, że w ostatnim okresie na jedenaście zgłoszonych wniosków w konkursach MNiSW aż dziesięć uzyskało finansowanie. Pracownicy Instytutu uczestniczyli także w kilku programach badawczych Komisji Europejskiej oraz w pracach nad oficjalnymi ocenami średniookresowymi i końcowymi programów Unii Europejskiej w Polsce.

Instytut jest placówką małą, nie wszystkie, nawet najważniejsze kwestie rozwoju obszarów wiejskich są w nim obecnie podejmowane. Wybór tego, czym pracownicy IRWiR się aktualnie zajmują, jest wynikiem kompromisu dokonującego się na kilku płaszczyznach. Najważniejsza z nich to proporcja między badaniami podstawowymi i takimi, które wynikają z bieżących potrzeb lub oceny, że w bliskiej perspektywie potrzeby takie się pojawią. Drugie kryterium, według którego poszukuje się kompromisu, to kwestia finansowa – na pewne tematy, w ocenie Instytutu, łatwiej będzie zdobyć finansowanie, na przykład grantowe, na inne, nie mniej ważne – trudniej, jeszcze inne są w ocenie IRWiR tak ważne, że trzeba je włączyć w tzw. finansowanie statutowe. I wreszcie przy wyborze aktualnie podejmowanych kwestii brana jest pod uwagę sprawa rozwoju kadry, zdobywania przez nią kolejnych stopni naukowych, a także zainteresowania pracowników.

W stosunku do wczesnego okresu historii Instytutu problematyka podejmowanych badań ulegała ewolucji. Wyznaczały ją zmiany dokonujące się w kraju. Nowymi przedmiotami badań jest znaczenie dla rozwoju polskiej wsi wspólnej polityki rolnej i jej ewolucja oraz problemy związane z procesami globalizacji, samorządność lokalna, problemy powstające na styku rozwoju gospodarczego i środowiska naturalnego. Istnieją jednak również pola badawcze stale obecne w zasięgu zainteresowań naszych badań, należą do nich między innymi przemiany rodzinnej gospodarki chłopskiej w kierunku profesjonalnego konkurencyjnego gospodarstwa rynkowego, przewyciężanie problemów wynikających z rozdrobnienia rolnictwa, kwestie demograficzne, problemy zatrudnienia i kształtowania się wielofunkcyjnego modelu wsi.

Kończąc, muszę jeszcze wspomnieć o współpracy z zagranicznymi placówkami naukowymi. Utrzymujemy współpracę z wieloma placówkami europejskimi, z niektórymi z nich, na przykład z Francją, jest ona długotrwała, a jej wyni-

kiem jest kilka projektów i publikacji książkowych. Poza Europą najszybciej rozwija się współpraca z Australią i Chinami. Instytut od trzech lat prowadzi wspólnie z największym australijskim uniwersytetem letnią szkołę w zakresie modelowania ekonomicznego. Na tydzień w okresie wakacji zjeżdża z całego niemal świata kilkunastu przedstawicieli świata nauki, biznesu, pracowników agencji rządowych, ministerstw, Komisji Europejskiej itp. Za sukces można przyjąć fakt, że liczba uczestników tych spotkań wzrasta. Organizujemy także cykliczne wspólne konferencje z Instytutem Rozwoju Wsi Chińskiej Akademii Nauk Społecznych. Ostatnia z nich odbyła się we wrześniu. Wywołują one spore zainteresowanie również za granicą, we wrześniowej udział wzięli również naukowcy z Rumunii i Węgier, a chęć uczestniczenia w następnej, przewidzianej za dwa lata, zapowiedzieli także przedstawiciele Akademii Nauk Społecznych Wietnamu.